

ลัทธิโยคะกับพระพุทธศาสนา

Asceticism and Buddhism

รศ.ดร. ประพันธ์ เศวตนันท์

ในลัทธิโยคะ ชีวิตประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ รวม 7 ส่วน ได้แก่

- 1) วิญญาณ
- 2) ดวงจิต
- 3) ปัญญา
- 4) สัญญา
- 5) ปรารถ
- 6) เจตมุต
- 7) กาย

ลัทธิโยคะถือว่า “วิญญาณ” เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของชีวิต การกระทำดี หรือชั่วของมนุษย์จะถูกบันทึกไว้ในวิญญาณทั้งสิ้น ถ้าชีวิตเหมือนเรือลำใหญ่ วิญญาณก็เป็นเจ้าของเรือ ส่วน “ดวงจิต” ในความหมายของพวกโยคี ได้แก่ หัวใจ นั่นเอง “ปัญญา” ได้แก่ ความรู้จักผิดชอบชั่วดี ความรัก ความซึ้ง ความกลัว ความเมตตา ความโกรธ ความโลภ ความริษยา ฯลฯ ซึ่งเป็นส่วนประกอบของชีวิตมนุษย์ “สัญญา” ได้แก่ ความรู้สึกหนาวร้อน ไม่สบายต่างๆ นานา “ปรารถ” แปลว่า ลมหายใจ และกำลังของเส้นประสาท ซึ่งทำให้กายดำรงอยู่ได้ “เจตมุต” ได้แก่ กายละเอียดซ่อนอยู่ในกายหยาบ โดยปกติเราไม่สามารถเห็นเจตมุตด้วยตาได้ ลัทธิโยคะถือว่าเจตมุตสามารถแยกออกจากกายหยาบได้เป็นบางครั้ง เช่น เวลานอนหลับมีสายใยผูกติดกันไว้สามารถดึงเอากลับมาสู่กายหยาบได้เมื่อต้องการ เมื่อกายแตกทำลายเจตมุตจะท่องเที่ยวไปหาที่อาศัยใหม่ พวกโยคีไม่เชื่อหลักแห่งกรรม เจตมุตเป็นผู้เลือกที่เกิดใหม่เมื่อรู้ล่วงหน้าว่า กายที่อาศัยจะต้องแตกสลายแน่นอน แต่ในกรณีตายด้วยอุบัติเหตุหรือด้วยโรคปัจจุบัน เจตมุตอาจหาที่อยู่ใหม่ไม่ทัน ต้องวนเวียนในบริเวณที่ตนเองตาย หรือไปหาญาติพี่น้อง บางครั้งปรากฏกายแก่ตาคนได้ เรียกว่า “ปีศาจ” นั่นเอง

พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า ที่เรียกว่า “ชีวิต” นั้นไม่ว่าจะเป็นของมนุษย์ สัตว์ เทวดา หรือเปรตอสุรกายก็ตาม ย่อมมีส่วนประกอบเหมือนกัน 5 อย่างมาประชุมกันคือ

1. **รูป** ได้แก่ สิ่งที่สัมผัสทางตาได้ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ เทวดา พรหม (เว้นรูปพรหม) หรือเปรตอสุรกาย ย่อมมีรูปด้วยกันทั้งนั้น เพราะถ้าไม่มีรูปเป็นองค์ประกอบ ไม่เรียกว่าชีวิต
2. **เวทนา** ได้แก่ การเสวยอารมณ์เป็นสุขเป็นทุกข์ เรามองเห็นไม่ได้ แต่รู้ว่ามีแน่นอน ปฏิเสธไม่ได้เลย
3. **สัญญา** ได้แก่ ความจำได้หมายรู้ เช่น รู้ลักษณะ ทรวดทรง สี สันฐาน จำชื่อพ่อแม่ได้ จำสมมติบัญญัติต่างๆ ได้ อาทิเช่น สีแดง สีเขียว เป็นต้น
4. **สังขาร** ได้แก่ ธรรมชาติที่ถูกปรุงแต่ง ให้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามความโลภ ความโกรธ ความหลง ตัวอย่างได้ ตัวไม่อยากได้ ตัวไม่ยอมอยากได้ ความหลงผิดต่างๆ นานา สังขารเกิดขึ้นได้จากการทำงานร่วมกันของ จิต เจตสิก และรูป
5. **วิญญาณ** ได้แก่ ตัวรู้อารมณ์ วิญญาณแปลว่า จิต รู้อารมณ์พอใจ ไม่พอใจ เนื่องจากการกระทบผ่านทางทวารทั้งหก ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ

เราจะเห็นได้ว่า ความหมายของคำว่า **ชีวิต** ระหว่างลัทธิโยคะและพระพุทธศาสนาของเรา แตกต่างกันมาก ถ้าเราจะจัดแยกองค์ประกอบของชีวิตเป็นรูปธรรม และนามธรรมจะปรากฏผลในตารางดังต่อไปนี้

ลัทธิโยคะ		พระพุทธศาสนา	
รูปธรรม	นามธรรม	รูปธรรม	นามธรรม
ดวงจิต	วิญญาณ	รูป	เวทนา
กาย	ปัญญา		สัญญา
ปราณ	สัญญา		สังขาร
	เจตมุต		วิญญาณ

ที่จริงความเข้าใจของลัทธิโยคะเกี่ยวกับ “รูป” ไม่แตกต่างไปจาก “รูป” ในพระพุทธศาสนา จะเรียกว่า แตกต่างกันในภาษาสมมติเท่านั้น เพราะดวงจิต (หัวใจ) และปราณ (ลมหายใจ) ก็เป็นส่วนหนึ่งของรูปในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ในด้านนามธรรม มีความแตกต่างกันมาก ทั้งในส่วนที่เป็นภาษาสมมติ และในส่วนที่เป็นสาระสำคัญของชีวิต คำว่า วิญญาณของพวกโยคีดูเหมือนจะมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า วิญญาณ ของพระพุทธศาสนา แต่คำอื่นๆ ในกลุ่มนามธรรมแตกต่างกันมาก เช่น คำว่า สัญญา พวกโยคีหมายถึง ความรู้สึกร้อน หนาว ฯลฯ ซึ่งเป็นคุณสมบัติของจิตวิญญาณของพระพุทธศาสนานั้นเอง ส่วนคำว่า เจตมุต ไม่มีในพระพุทธศาสนาแน่นอน และไม่อาจหาคำมาเทียบเคียงได้

ส่วนที่สำคัญที่สุดที่จะกล่าวถึงได้แก่ คำว่า ปัญญา ปัญญาในลัทธิโยคะนั้น มีความหมายถึงความรู้ลึกซึ้งผิชอบชั่วดี อารมณฺ์รัก อารมณฺ์กลัว ความเมตตา กรุณา โลก โกรธ หลง วิชา อาฆาต เป็นต้น จึงพิจารณาได้ว่า คำว่า ปัญญา มีความหมายผิชอบไปจากความหมายที่เราได้ศึกษาในพระไตรปิฎกมาก ส่วนหนึ่งของความหมายของปัญญาที่แปลว่า ความรู้ลึกซึ้งผิชอบชั่วดี น่าจะมีความหมายตรงกับคำว่า สติ แต่ความหมายในส่วนที่เหลือเกี่ยวกับอารมณฺ์ต่างๆ ในทางพระพุทธศาสนาก็คือ สังขารชั้นนํนั้นเอง ได้แก่ การทำงานของเจตสิกร่วมกับจิตวิญญาณ และรูป คำว่า ปัญญา ในทางพระพุทธศาสนา มีความหมายที่ลึกซึ้งมาก ปัญญา มีความหมายตรงกันข้ามกับโมหะอวิชชา ปัญญาในศาสนาพุทธแบ่งออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่

1. สุตตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการเล่าเรียนหรือถ่ายทอดกันมา
2. จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตัวเอง และ
3. ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติในสิ่งที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา และได้คิดพิจารณาหาเหตุผลด้วยตนเองแล้ว

เมื่อเราได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างลัทธิโยคะกับพระพุทธศาสนา พอสรุปได้ว่า ความเข้าใจของคนไทยโดยทั่วไปยังเป็นความเข้าใจที่ผิชอบไปจากคำสั่งสอนของพระพุทธองค์อย่างมาก เช่น คนไทยจำนวนมากมีความเชื่อว่า คนเราเมื่อตายไปแล้ว วิญญาณจะล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ในภายหลัง แต่ถ้ายังหาที่อยู่ไม่ได้ ก็จะเป็นวิญญาณอิสระล่องลอยไปเรื่อยๆ ซึ่งในความเป็นจริง สัตว์โลกทั้งหลายตายแล้วต้องเกิดทันที ไม่มีช่องว่างระหว่างการตายกับการเกิด ส่วนที่ว่าจะไปเกิดเป็นอะไรนํนั้น ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจแห่งชนกกรรม ซึ่งทำหน้าที่ให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้นในปฏิสนธิกาล และการเกิดในชาติต่อๆ ไปนํนั้น ก็ไม่จำเป็นต้องเกิดเป็นมนุษย์เสมอไป พระพุทธองค์ทรงตรัสว่า “ไม่มีใครไม่เคยเกิดเป็นสัตว์ชนิดใด” มีหลายสำนักสอนผู้ปฏิบัติให้ถอดกายทิพย์ (เจตภูต) ออกไปเที่ยวเมืองนรกเมืองสวรรค์ได้ ในพระพุทธศาสนาซึ่งถือเป็นสังฆกรรมของชีวิต ได้สอนว่า ตราบใดที่สัตว์โลกยังมีชีวิต รูปกับนามต้องอยู่ด้วยกันตลอดไป แยกจากกันเมื่อไรรูปที่เห็นเรียกว่า “ศพ” ความเชื่อในเรื่องการแยกกายแยกจิตเป็นความเชื่อของพวกเขาโดยนํนั้นเอง เพราะที่จริงนํนั้น การถอดจิตเป็นไปไม่ได้ รูปอยู่ที่ไหนนามต้องอยู่ที่นั่น การนํสมาธิเห็นอะไรต่างๆ นํนั้นส่วนมากเกิดจากสัญญาทั้งสิ้น ส่วนน้อยเท่านั้นที่เกิดจากการเนรมิตของเทวดาให้มีภาพปรากฏขึ้นด้วยเหตุผลบางอย่าง

(ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสารชีวิต เล่มที่ 192 ปีที่ 33 ประจำเดือนมกราคม – กุมภาพันธ์ 2533)